

Wandelen in het Doorwerth van 1847
in het voetspoor van Van der Dussen

Wandelen in het Doorwerth van 1847

in het voetspoor van Van der Dussen

door

Mathilde Maijer

Geert Nijland

Wageningen, Renkum, 2025

Copyright © 2019 Mathilde Maijer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd of verzonden in enigerlei vorm of via enig medium, elektronisch of mechanisch, inclusief fotokopiëren, het maken van opnamen, of door elke informatiedrager en opvraagbaar systeem, zonder schriftelijke toestemming van de schrijver.

Tweede gewijzigde druk 2025

ISBN: 9789465129600

Uitgegeven in eigen beheer

Wageningen

www.landschaplopen.com

Trefwoorden: 19de eeuw, wandelgids, Doorwerth, geschiedenis

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	7
Inleiding	8
Landgoed Doorwerth in 1847	9
Wie was Baron Van Brakell	10
Wie was Van der Dussen.....	10
Veldnamen.....	12
Wegen en het spoor	13
Klimmen en dalen	16
Herberg De Zalmen	17
De wandelingen	18
De Gids.....	21
INLEIDING.....	26
Kasteel Doorwerth	29
Wandeling over het Jagtpad	32
Wandeling van het kasteel naar Oosterbeek beneden langs de bergen	45
Wandeling van het kasteel naar Heelsum en verder naar Wolfheeze.....	54
Wandeling over het Stationspad	73
Wandeling over den Doorwerthschen straatweg, genaamd de Antonsweg, naar Wolfheeze	86
Wandeling naar Oosterbeek over Duno en de Hunneschans	99
NASCHRIFT	115
Bronnen	116
Boeken	116
Websites	118
Kaarten.....	119
Verantwoording foto's en afbeeldingen	120

Dankbetuiging.....	120
Boeken in deze historische reeks.....	121
Index	122

Voorwoord

Voor u ligt een wandelgids uit 1847 met zes wandelingen door landgoed Doorwerth. De wandelgids is geschreven door Johan Gerard Hendrik van der Dussen, rentmeester op het landgoed van 1842 tot 1891.

Wij hebben deze wandelingen zo goed mogelijk nagelopen en vertaald naar deze tijd. Tegenwoordig zijn het misschien niet meer de mooiste wandelingen (daarvoor bestaan er vele andere wandelgidsen en aangegeven routes), maar historisch interessante routes die je terugbrengen naar het Doorwerth, Wolfheze en Heelsum van 1847.

Wij hebben de routes voorzien van uitgebreide toelichtingen die de wandelaar opmerkzaam maken op nog bestaande zaken uit de tijd van Van der Dussen. Bij het nalopen van zijn wandelingen hebben we gemerkt dat sindsdien veel is veranderd, maar nog meer hetzelfde is gebleven.

Ook onder 19de eeuwse schilders, die voor het eerst in de geschiedenis buiten in het veld gingen zitten om te schilderen wat ze om zich heen zagen, was dit gebied populair. Oosterbeek werd wel naar de Franse schilderskolonie het Nederlandse Barbizon genoemd en de schilders vormden samen de Oosterbeekse School. We hebben van deze schilders illustraties toegevoegd die laten zien wat Van der Dussen zag. De meeste afbeeldingen zijn te vinden via de website van het Gelders Archief waar tot in de kleinste details op een afbeelding ingezoomd kan worden.

Veel plezier,

Geert en Mathilde

Inleiding

In de romantische 19de eeuw herontdekt de stadsmens het buitenleven, krijgt oog voor landschap en natuur, gaat tochtjes maken in het buitengebied en begint wandelen als plezierige tijdsbesteding te zien in plaats van een langzame manier om van A naar B te komen. In antwoord daarop verschijnen toeristische gidsen, inclusief wandelgidsen zoals wij die nu ook nog kennen, die de mooie streken van ons land beschrijven.

Het heuvelachtige Arnhem wordt in de 19de eeuw een populaire toeristische bestemming voor mensen uit het vlakke westen. Dat toerisme krijgt een extra impuls als de Rijnspoorweg tussen Utrecht en Arnhem in 1845 wordt geopend.

“Wandelingen in een gedeelte van Gelderland” door Nijhoff verschijnt voor het eerst in 1820. De opvolger hiervan, de gids “Arnhem en zijne Omstreken” verschijnt voor het eerst in 1854 en beleeft vele bijgewerkte herdrukken tot ver in de 20ste eeuw (Nijhoff, 1854). De Eerste Bondswandeling “Amsterdam – Arnhem” van de toeristenbond ANWB verschijnt voor het eerst in 1914.

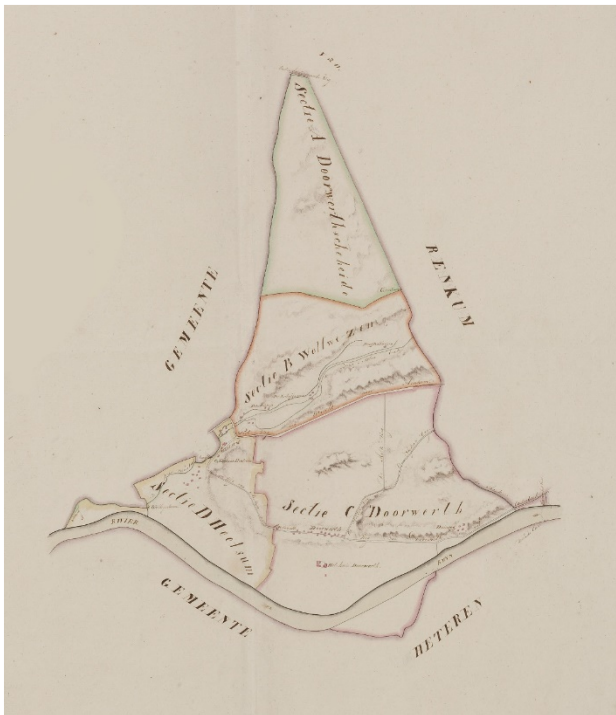
Doorwerth staat al vroeg in de belangstelling van wandelaars en schrijvers. In 1842 publiceert J.C. Perk, een oom van de dichter Jacques Perk, een Wandelgids van Doorwerth in het tijdschrift De Honingbij (Perk, 1842). Maar er zijn er meer. De gids van Van der Dussen uit 1847 die hier integraal is opgenomen, met zes wandelingen door landgoed Doorwerth, is een goed voorbeeld (Van der Dussen, 1847).

1 Advertentie in de Arnhemse Courant, 10 juli 1840.

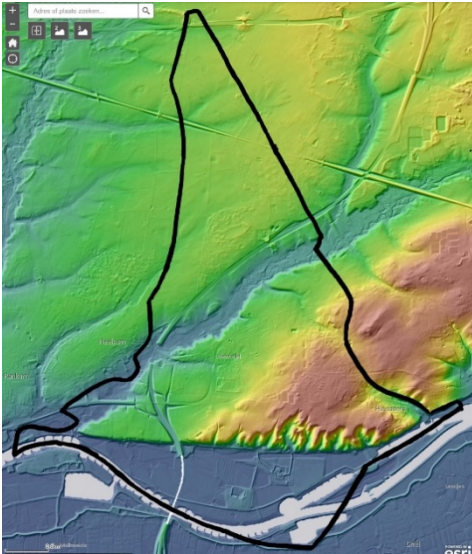
Landgoed Doorwerth in 1847

Doorwerth was niet alleen een landgoed, ook een zelfstandige gemeente. In 1847 woonden er 33 kiesgerechtigden in Doorwerth die allemaal trouw op de Heer van Doorwerth stemden als er weer verkiezingen voor een burgemeester waren (Van Weele, 2012).

2 De gemeentegrenzen van Doorwerth op de pré-kadastrale kaart van 1818. GA 53-0001.

Een kaart van het landgoed in 1847 is dus een kaart met gemeentegrenzen. De noordpunt van de gemeente lag even ten noorden van de A12 ten zuiden van de boerderij de Heycamp bij Kruisweg 2. De twee delen van gemeente Renkum zaten alleen bij de Heycamp aan elkaar vast, een stukje van een paar honderd meter tot aan de Oude Amsterdamseweg, met de gemeente Doorwerth als een wig er tussenin. Wolfheze, de heidevelden en zeker de bossen ten noorden van Wolfheze tot aan de oude Amsterdamse Weg associëren we niet meer met Doorwerth. Voor ons gevoel houdt Doorwerth op bij de Utrechtseweg.

3 Dezelfde gemeentegrenzen op het AHN ingetekend (schets).

Wie was Baron Van Brakell

Kasteel Doorwerth en het bijbehorende landgoed werd in 1837 gekocht door Jacob Adriaan Prosper Baron van Brakell (1808-1853). Van Brakell was van 1827 tot 1845 Heer van Wadenoijen en van 1837 tot aan zijn overlijden Heer van Doorwerth. Zijn nageslacht noemt zich familie Van Brakell van Wadenoijen en Doorwerth.

Toen Van Brakell het kasteel kocht, was het zwaar vervallen. Hij heeft veel energie en geld gestoken om het in oude glorie te herstellen. Helaas verviel na zijn overlijden het kasteel snel weer tot onbewoonbare staat.

Op het stamwapen van de familie Van Brakell staan twee zalmen. Een uithangbord met deze zalmen hangt nog altijd aan Kasteelcafé De Zalmen op het kasteelterrein.

J.A.P. Baron van Brakell ligt begraven in de kerk te Heelsum.

Wie was Van der Dussen

Johan Gerard Hendrik van der Dussen leefde van 1820 tot 1891. Hij werd in 1842 rentmeester. Hij woonde en werkte in de rentmeesterswoning op het kasteelterrein. Van 1848 tot 1850 was hij zelf burgemeester van de gemeente Doorwerth (Van Weele, 2012).

Uit zijn beschrijvingen blijkt een voorliefde voor natuurlijke bekoorlijkheden zoals ravijnen en vergezichten, en hij houdt minder van de in die tijd moderne trend om landgoederen te voorzien van water- en grotwerken en cementrustieken rotspartijen (een soort papier maché van kippegaas met cement eromheen) en betonnen trappen. Zo lijkt hij zich expliciet tegen het gekunstelde park van kasteel Rosendaal af te zetten.

Zijn voorliefde voor het grote onbedorven Doorwerth is in tegenspraak met zijn verborgen agenda die hij verderop etaleert: het kweken van interesse om een stuk van het landgoed te kopen en een woning neer te zetten en het promoten van

industrie in het dal van de Seelbeek en bij het nieuwe station Wolfheze. Twee jaar eerder had hij daartoe een brochure gemaakt om potentiële kopers te lokken, "Doorwerth en Wolfheze: wat het is en worden kan". Hij schrijft daarin (Van der Dussen, 1845):

De voorhanden zijnde Heidegronden zijn bijzonder geschikt ter ontginning; maar de weelige groei van het houtgewas en de vruchtbaarheid der graanvelden, ook eenmaal aan de heide ontwoekerd, prijken daar als onwraakbare getuigenen, eensdeels van hetgeen menschelijke vlijt en nijverheid vermogen; anderdeels van de deugdzaamheid van den bodem, die zoovele voordeelen kan aanbieden, zoo rijkelijk den arbeid beloont.

Waterrijke beken, te dezer plaatse ontspringende, gaven bereids tot den aanleg van molens, de toenemende bevolking tot het aanvaarden van menig bedrijf, de gereede aanleiding; tot meerdere is de gelegenheid aanwezig.

De Heer van DOORWERTH, dit een en ander in aanmerking nemende, en wenshende aan het verlangen dergenen, welke zich daar mogten willen vestigen, bevorderlijk te zijn; heeft besloten, de gelegenheid open te stellen, zoo tot het aanleggen van Lustplaatsen en Buitenverblijven, als tot het oprigten van Fabrieken, Neringen en Bedrijven en het uitbreiden van den Landbouw, en biedt daarom [...] gronden en gebouwen aan in de nabijheid van het Station WOLFHEEZE en op andere punten der Heerlijkheid.

Van der Dussen kent het landgoed goed, aangezien hij werkt en woont op het kasteel, maar toch maakt hij bij de beschrijvingen fouten: zo zet hij de galg op een heuvel in de buurt van Kabeljauw. Desondanks is dit de meest gedetailleerde wandelgids van het landgoed uit de 19de eeuw die wij zijn tegengekomen.

4 Op 16 oktober 1882 plaatst Van der Dussen deze advertentie in De Arnhemse Courant.

5 Na het overlijden van Van Brakell blijft Van der Dussen rentmeester van het kasteel. Hij overlijdt in 1891 en ligt begraven naast de Hervormde Kerk te Heelsum.

Veldnamen

We hebben het nagevraagd bij Staatsbosbeheer: hebben de verschillende heuvels in het landgoed Doorwerth een naam? Nee, Staatsbosbeheer onderscheidt alleen de Boersberg met de uitkijktoren bovenop en de steile rand van het Rolandseck. Dat was in 1847 wel anders: Hertenberg, Sneppenvlucht, Charlotteberg, Tafelberg, Wientjesdal, Voorstenenck: elk dal en elke kaap had een naam. Dat hangt waarschijnlijk samen met het landgebruik: het grote bos in het midden was

